Caribisch DENK BOEK voor 4 en 5 mei

DOCENTENHANDLEIDING

Nationaal Comité 4 en 5 mei

Verbinden

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei maakt educatief materiaal over herdenken, vieren, herinneren en vrijheid. In Nederland brengt het comité reeds jaren het *4 en 5 mei Denkboek* voor kinderen in het funderend onderwijs uit. Omdat we oog voor overeenkomsten en aandacht voor verschillen hebben, realiseerden we ons dat we meer recht moesten doen aan de gebeurtenissen en omstandigheden in de Caribische delen van het koninkrijk. Daarom hebben we in 2018 een eerste speciale Caribische editie van het *4 en 5 mei Denkboek* gemaakt. Na drie jaar brengen we een nieuwe Caribische editie uit. Afgelopen jaren hebben we vele gesprekken gevoerd met de gaebruikers van het *Denkboek* op de eilanden. We hebben deze input en onze ervaring gebruikt om het *Caribisch Denkboek* te verbeteren en nog meer te laten aansluiten op de verhalen die op de eilanden leven.

Door de ervaring met het *Caribisch Denkboek* hebben we ook de editie voor Nederland aangepast. Kinderen in Nederland komen nu ook veel meer te weten over wat er in de Tweede Wereldoorlog op de 'Antillen' is gebeurd. Zij lezen ook over hoe jongens zoals George Maduro van Curaçao en Boy Ecury van Aruba in Nederland voor vrijheid vochten. En zij horen over hoe belangrijk de olie uit Curaçao en Aruba was voor de beëindiging van de Tweede Wereldoorlogen welke offers de bewoners van de eilanden daarvoor hebben gebracht.

Mensen in Nederland en op de Caribische eilanden uit het koninkrijk der Nederlanden delen hun geschiedenis, maar hebben niet hetzelfde meegemaakt. Het begrip 'vrijheid' is in Nederland nauw verbonden met de Tweede Wereldoorlog terwijl het in het Caribische deel van het Koninkrijk meer refereert aan de periode van slavernij die uiteindelijk in 1863 werd afgeschaft. De koloniale periode, waarbinnen de onmenselijke slavernij heeft plaatsgevonden, is in het kielzog van de Tweede Wereldoorlog wel drastisch veranderd. In 1954 ontstond er een meer gelijkwaardige relatietussen de eilanden en Nederland en pas in 2010 werden Curaçao, Aruba en St. Maarten zelfstandige landen binnen het Koninkrijk. Saba, St. Eustatius en Bonaire zijn bijzondere gemeenten van Nederland.

Met de *Denkboeken* in Nederland en op de eilanden willen we kinderen kennis laten maken met onze gezamelijke geschiedenis met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog. We willen hen laten ervaren dat we één zijn in verscheidenheid. Op deze wijze verbinden de *Denkboeken* kinderen in Nederland en de eilanden. Dat is waar 4 en 5 mei óók voor staat. We hopen dat deze docentenhandleiding u helpt bij het werken met het *Caribisch Denkboek* en dat het uw kennis van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog verdiept.

— Nationaal Comité 4 en 5 mei

CARIBISCH DENKBOEK: SAMEN HERDENKEN & VIEREN

In deze docentenhandleiding leest u hoe u kunt werken met het *Caribisch Denkboek voor 4 en 5 mei*. U vindt achtergrond-informatie over de Tweede Wereldoorlog in het Caribisch gebied. Ook vindt u suggesties voor verdieping van uw lessen en bijbehorende materialen.

Met het *Caribisch Denkboek* leren kinderen...

... het globale verloop van de Tweede Wereldoorlog;
... het verloop van de Tweede Wereldoorlog in het Caribisch gebied;
... de gevolgen van de oorlog voor het dagelijks leven in het Caribisch gebied;
... wie wij herdenken op 4 mei en waarom;
... wat wij vieren op 5 mei en waarom;
... de rituelen die bij herdenken horen;
... nadenken over het belang van herdenken;
... nadenken over de waarde van vrijheid voor jezelf en anderen.

Kerndoelen
Het *Caribisch Denkboek* sluit aan bij de volgende kerndoelen.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

MENS EN SAMENLEVING

37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

TIJD

51 De leerlingen leren gebruikmaken van eenvoudige historische bronnen.

52 De leerlingen leren over de kenmerkende aspecten van de tijd van wereldoorlogen en Holocaust.

53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse en lokale geschiedenis en kunnen die verbinden met de wereldgeschiedenis.

Achtergrondinformatie voor de leerkracht

DE TWEEDE WERELDOORLOG IN HET CARIBISCH GEBIED

De Nederlandse Antillen – zoals het gebied destijds bekend stond – waren als onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden officieel in staat van oorlog met Duitsland. Maar de Antillen waren niet bezet. Toch speelden de eilanden een cruciale rol in de wereldgeschiedenis, omdat de eilanden de olie leverden voor de schepen en vliegtuigen van de geallieerden.

Op 10 mei 1940 valt nazi-Duitsland Nederland binnen. De Staten van de Nederlandse Antillen komen bijeen en betuigen hun steun aan koningin Wilhelmina en de regering in ballingschap. De verslagenheid op de eilanden is groot. Mensen weten niet wat er staat te gebeuren en leven mee met de mensen in Nederland. Vrijwel direct worden op alle eilanden ongeveer 200 Duitsers en Oostenrijkers opgepakt en gevangengezet. Onder hen zijn ook bemanningsleden van Duitse schepen die op die dag toevallig in de havens liggen. Een deel van de boten wordt door de Duitse bemanning tot zinken gebracht, zodat deze niet in handen komen van de geallieerden. Ook 41 Nederlanders met pro-Duitse ideeën worden opgepakt, samen met hun gezinnen, evenals een groep Duitse en Oostenrijkse Joden. Ze worden allemaal bij elkaar opgesloten in een kamp op Bonaire.

Vrijwel direct worden op alle eilanden ongeveer 200 Duitsers opgepakt en gevangengezet

In de dagen die volgen komen eerst Franse mariniers en daarna ook honderden Britse soldaten naar Aruba en Curaçao om de olieraffinaderijen te beschermen. Ook op de andere eilanden worden kleine groepen soldaten gestationeerd. De lokale politiemacht, de schutterij, helpt ook mee om de eilanden te beschermen. Dienstplichtige mannen van alle eilanden worden hierbij ingezet. Na het bombardement op Rotterdam geeft Nederland zich over op 14 mei 1940. Ook de Antillen zijn nu officieel in staat van oorlog.

Het eerste oorlogsjaar merken de mensen nog weinig van de oorlog, maar de dreiging van nazi-Duitsland wordt wel degelijk gevoeld. Men weet dat de nazi's de olietoevoer willen blokkeren. De eilandbewoners worden voorbereid op luchtaanvallen, al lijkt het waarschijnlijker dat de nazi's de olieraffinaderijen zelf niet zullen bombarderen omdat zij hopen deze later te kunnen gebruiken.

Een niet ontplofte torpedo op het strand van Curaçao.

In februari 1942 wordt de beveiliging opgeschaald: er komen 1400 Amerikaanse soldaten naar Curaçao en 1100 naar Aruba. De komst van de Amerikanen zorgt voor veel werk. De soldaten moeten eten, maar willen ook vermaakt worden. De invloed van de Amerikanen op vooral jongeren is groot, ze nemen de kledingstijl van de Amerikanen over, ze drinken cola en luisteren naar Amerikaanse muziek.

De komst van de Amerikanen zorgt voor veel werk. De soldaten moeten eten, maar willen ook vermaakt worden

Begin 1942 komt de oorlog echt naar de Antillen. Duitse duikboten voeren een verrassingsaanval uit op olietankers en olieraffinaderijen op Curaçao en Aruba. De eerste torpedo wordt afgeschoten in de nacht van 15 op 16 februari bij Aruba op een olietanker. Diezelfde nacht zinken vier andere boten. Een aanval op de raffinaderij op Aruba mislukt. In april 1942 voeren de Duitsers enkele aanvallen uit op olie-installaties op Curaçao.

Getorpedeerde olietanker voor de kust van Curaçao.

In Nederland zijn verschillende jonge Antillianen, vaak studenten, actief in het verzet

De bewoners van de eilanden leven erg mee met het bezette deel van het Koninkrijk. Overal worden liefdadigheidsevenementen georganiseerd, van galabals tot sportwedstrijden. Er zijn loterijen, er wordt kleding en geld ingezameld en mensen breien warme dekens. Kisten vol pakketten worden naar Nederland gestuurd. Na de oorlog bedankt Nederland de eilanden met een monument in Willemstad.

In Nederland zijn verschillende Antilliaanse jongeren actief in het verzet. Vaak waren ze naar Nederland gekomen om te studeren. Een van deze studenten was Boy Ecury. Toen de oorlog in Nederland begon, wilden zijn ouders dat hij terug kwam naar Aruba. Maar Boy wilde dat niet. Hij wilde vechten tegen de nazi's. Hij sloot zich aan bij het verzet en hielp op verschillende manieren. Zo bereidde hij een aanslag voor op een treinspoor en hielp hij geallieerde soldaten verstoppen. Als Arubaanse man viel hij op, dus hij moest regelmatig verhuizen naar een andere stad, om niet opgepakt te worden. Toch bleef hij zich inzetten voor het verzet. Uiteindelijk werd hij in november 1944 opgepakt. De nazi's deden hem een voorstel: hij mocht terug naar Aruba als hij de leden van zijn verzetsgroep zou verraden. Boy weigerde de nazi's te helpen. Een dag later werd hij vermoord.

Verzetsheld Boy Ecury en het monument voor hem op Aruba.

Tijdens de oorlog bezoeken prinses Juliana en Prins Bernhard de eilanden. Dit koninklijke bezoek maakte veel indruk op de bewoners. Het laat zien welke belangrijke rol de eilanden spelen in de Tweede Wereldoorlog.

DENKBOEK IN DE KLAS

Handleiding

Met het *Caribisch Denkboek voor 4 en 5 mei* maken de leerlingen op Aruba, Bonaire en Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten kennis met de lokale geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Met behulp van verhalen uit die tijd worden ze uitgedaagd om na te denken over de betekenis van vrijheid. Er is voor elke leerling een eigen exemplaar van het boekje. De leerlingen mogen vrij in het boekje bladeren, lezen en schrijven. Hier vindt u tips en ideeën om aan de slag te gaan met het *Denkboek*.

Tip 1 Zelf lezen

Blader het *Denkboek* eerst zelf door, ter voorbereiding van de lessen die u aan dit onderwerp wilt besteden. U kunt op deze manier een goed beeld krijgen van de inhoud van het boekje en bepalen hoeveel lestijd en uitleg nodig zijn om de lesstof goed in uw eigen klas te behandelen.

Tip 2 Nadenken

Het *Denkboek* zet aan tot denken, dat is het doel. De verhalen worden op verschillende manieren aangeboden, en op veel plekken in het boek worden leerlingen uitgedaagd om zelf na te denken: wat vinden zij ervan? Wat zou het voor hen zelf kunnen betekenen? Zou iemand anders een andere mening kunnen hebben? Er worden verschillende onderwerpen behandeld, uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog én uit de huidige tijd. Het boek staat vol met vragen aan de leerlingen. U kunt daar actief aandacht aan besteden en er met de leerlingen over praten, of laat ze er onderling over praten.

Tip 3 Interesse wekken

In het *Denkboek* worden verschillende thema's behandeld. Daarnaast komen er op verschillende pagina's in het boekje meningen en reacties van leeftijdsgenoten van uw leerlingen aan bod. Bepaal in uw lesvoorbereiding welke thema's of pagina's het meest interessant en aansprekend zijn voor uw leerlingen. Start hiermee indien mogelijk, immers: interesse kan aanstekelijk werken.
U kunt de kinderen ook zelf door het boekje laten bladeren en hen zelf laten kiezen welke pagina's zij het meest interessant vinden. Bespreek dit vervolgens in de klas.

Tip 4 Lessuggesties

Er worden verschillende thema's in het *Denkboek* aangeboden zoals Herdenken, De Tweede Wereldoorlog, Verzet enzovoorts. Om u een idee te geven van mogelijke lessen, hebben we bij verschillende thema's lessuggesties gegeven. U vindt deze op pagina 8 en 9 van deze handleiding.

Tip 5 Ooggetuigen

Bekijk in de klas de filmpjes met ooggetuigenverhalen. Hierin vertellen Caribische ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog over hun kindertijd op de verschillende eilanden. Het zijn filmpjes met interessante verhalen, maar ook met indrukwekkende authentieke beelden uit die tijd. Het kijken naar de filmpjes maakt het *Denkboek* nog betekenisvoller.

Ga naar www.4en5mei.nl en zoek op Caribisch Denkboek.

Ismaël Soliano, Bonaire

Catalina Lampe, Aruba

Tip 6 Knippen, plakken, schrijven

Het *Denkboek* is bedoeld om uit te leren, maar ook om gedachten en ideeën in op te schrijven. Je zou het *Denkboek* ook kunnen zien als een werkschrift: leerlingen mogen erin lezen, schrijven, knippen, plakken enzovoorts. Hiermee wordt het *Denkboek* ook van hen. De eerste pagina's gaan over de leerlingen zelf. Laat de kinderen deze pagina's invullen. Andere pagina's lenen zich heel goed om samen in te vullen, of in kleine groepjes. Hoe meer leerlingen erin mogen schrijven, hoe meer het hún *Denkboek* wordt.

Tip 7 Mee naar huis

Laat leerlingen het *Denkboek* mee naar huis nemen, als u het op school – naar eigen inzicht – voldoende behandeld hebt. Moedig leerlingen aan om het *Denkboek* thuis te laten zien en erover te vertellen. Het lokt misschien verhalen uit, waardoor niet alleen de kinderen, maar ook familieleden, vrienden of andere bekenden hun kennis verdiepen.

LESSUGGESTIES EN THEMA'S

Kies zelf een of meer onderwerpen uit het *Caribisch Denkboek.* Op deze pagina's vindt u een thematische indeling van het boekje en extra's en lessuggesties.

Thema's	Extra's en lessuggesties
THEMA DE TWEEDE WERELDOORLOG	
- p. 8-13 **De Tweede Wereldoorlog** *In deze tijdlijn lezen kinderen het globale verloop van de Tweede Wereldoorlog, met de belangrijkste data.* - p. 46-49 **Opgesloten op Bonaire** *Hier wordt uitgelegd wie er vast werden gezet in de kampen op Bonaire en hoe de omstandigheden daar waren.*	- Nodig een gastspreker uit om iets te komen vertellen over een bepaalde gebeurtenis in oorlogstijd. Misschien is er een familielid van een leerling die zich nog iets herinnert. - Kijk met de klas het filmpje 'De oorlog in 7 minuten': tiny.cc/oorlogin7minuten en daarna het filmpje 'Wereldoorlog in de west' tiny.cc/WOindewest. - Bekijk het filmpje 'Jong in Oorlog, Het Caribisch gebied in de oorlog' op Schooltv.nl of op tiny.cc/Caribischgebiedinoorlog - Bekijk het filmpje 'Ismaël Soliano over de kampen op Bonaire' op tiny.cc/ismaelsolano - Een mooie interactieve tijdlijn vindt u op denkboek.nl/tijdlijn - Welke vragen hebben kinderen over de Tweede Wereldoorlog of over oorlog in het algemeen? Maak met de groep een vragenmuur in de klas. Laat de leerlingen hun vraag op een papiertje of geeltje schrijven. Verdeel het bord in opzoekvragen (Bijvoorbeeld: Wanneer werd de tank uitgevonden? Hoe oud werd Anne Frank?) en in denkvragen (Bijvoorbeeld: Zou je in de oorlog in verzet zijn gegaan?). Hang de geeltjes met vragen op het bord. Laat vervolgens de kinderen in groepjes met de vragen aan de slag gaan.
THEMA HERDENKEN	
- p. 19-21 **Herdenken, hoe doe je dat?** *Wie herdenken we eigenlijk en waarom? Een aantal oorlogsslachtoffers uitgelicht en een overzicht van herdenkingen in Aruba, Sint Maarten, Curaçao en Caribisch Nederland.* - p. 22-23 **Wie herdenken we?** - p. 24-25 **Waar herdenken we?** - p. 26-27 **Hoe denken jullie over herdenken?**	- Vraag aan de klas welke herdenkingen ze kennen. Wie worden er herdacht? En op welke manier? Laat de kinderen bedenken welke overeenkomsten er zijn tussen de verschillende herdenkingen. Welke rituelen zijn hetzelfde? Waarom herdenken mensen deze gebeurtenis(sen)? - Bespreek in de klas gezamenlijk de stellingen over herdenken op pagina 26-27.
THEMA LEVEN IN OORLOG	
- p. 14-18 **Het leven verandert** *Het dagelijks leven veranderde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een aantal kenmerkende veranderingen op Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius.* - p. 56-59 **Truien breien voor Nederland** *Op Bonaire, Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius wilden ze Nederland tijdens de oorlog graag steunen. Ze organiseerden inzamelacties en breiden warme kleding voor Nederland.*	- Bekijk met de klas de filmpjes van ooggetuigen op de Caribische eilanden tijdens de oorlog op www.4en5mei.nl/educatie/basisonderwijs/caribisch-denkboek. - Tijdens de oorlog was er vooral in Europa gebrek aan van alles: voedsel, brandstof en kleding. Mensen bedachten hiervoor allerlei oplossingen. Ook in onze tijd worden kinderen nog geconfronteerd met schaarste: bijvoorbeeld door oorlog of door natuurrampen zoals orkaan Irma die in 2017 met name Sint Maarten trof. Maar ook door de gevolgen van de wereldwijde covid-19 pandemie, waardoor het toerisme op de eilanden vrijwel stil is komen te liggen en waardoor vele mensen op de eilanden hun baan en inkomen zijn verloren. Hierdoor zijn blackouts weer een dagelijkse realiteit voor vele kinderen op de eilanden en ook de afhankelijkheid van de voedselbank. Nodig, als dat veilig genoeg voelt, kinderen uit om te vertellen over hun eigen ervaringen hiermee en laat ze meedenken over praktische oplossingen: wat vinden zij dat er zou moeten gebeuren? Welke oplossingen kennen zij uit hun eigen dagelijkse leven?

- Enkele voorwerpen van inventieve oplossingen in oorlogstijd (zoals fietsen met houten wielen, een trui van hondenhaar en een minikacheltje) vindt u op www.tweedewereldoorlog.nl/100voorwerpen.
- Bekijk ook een filmpje over het dagelijks leven van kinderen in oorlogstijd in Nederland. Ga naar www.schooltv.nl en zoek op ‘Oorlog in het dagelijks leven’.
- Ook nu steunen landen elkaar in tijden van oorlog, of na een natuurramp. Geef voorbeelden van hedendaagse hulpacties en bedenk met de kinderen hoe je geld in kunt zamelen voor mensen in nood. (Zie ook pagina 60.)

THEMA VERZET

- p. 28- 31 **Kleine stad voor een grote held**
  Wat is een held? De kinderen lezen het stripverhaal over George Maduro.
- p. 48-49 **Wat kun je doen tegen onrecht?**
  Anton de Kom kwam in actie tegen onrecht. De kinderen lezen zijn verhaal en gaan praten over wat ze zelf kunnen doen tegen onrecht.
- p. 50-53 **Ver weg in het verzet**
  De Arubaanse Boy Ecury woonde in Nederland tijdens de oorlog en hij verzette zich tegen de nazi’s. Lees met de kinderen de strip over het leven van Ecury en leer meer over verzet en de rol van Antillianen hierin.

- Praat verder over heldendom, wanneer noem je iemand een held? Kan een held ook slechte eigenschappen hebben? Wie bepaalt of iemand een held is? Ken je helden van deze tijd?
- Praat met de klas over verzet in de oorlog. Waartegen verzetten mensen zich? Waarom was het gevaarlijk om je te verzetten? Zijn mensen die in het verzet zaten helden?
- Praat met de klas over Anton de Kom. Hij verzette zich in de oorlog tegen nazi-Duitsland, maar streed ook tegen racisme. Wat weten de kinderen over slavernij? Vieren er kinderen uit de klas de afschaffing van de slavernij? Hoe kun je je inzetten tegen onrecht?

THEMA VERVOLGING

- p. 32-33 **Joden in de Cariben**
  De kinderen lezen over het leven van Joden op de Caribische eilanden.
- p. 34-37 **Uitgesloten, vervolgd, vermoord**
  Tijdbalk over de Jodenvervolging die duidelijk maakt hoe de Joden stapsgewijs uit de Nederlandse samenleving werden verwijderd.
- p. 38 **Niet te snappen**
  Kinderen denken na over de vervolging van Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

- Praat naar aanleiding van de Denkvraag bij dit artikel over het stapsgewijze proces van uitsluiten naar vervolging: Eerst werd Joden hun burgerrechten afgenomen en konden ze niet meer deelnemen aan het openbare leven, daarna werd het leven hen feitelijk onmogelijk gemaakt, tot ze uiteindelijk vermoord werden.

THEMA OORLOG EN VRIJHEID

- p. 6-7 **Mijn Denkboek** *Kinderen personaliseren het boek en schrijven op wat ze al weten over oorlog en vrijheid.*
- p. 39 **Vertel het door** *Kinderen zoeken verhalen over oorlog en vrijheid in hun eigen omgeving.*
- p. 44-46 **Vlucht!** *Over vluchten toen en nu.*
- p. 47 **10 dingen… in mijn koffer** *Welke dingen zou je meenemen in je koffer als je zou moeten vluchten?*
- p. 54-55 **Wij zijn vrij** *Vier mensen aan het woord over wat vrijheid voor hen betekent.*
- p. 60 **Tien tips om een ander te helpen**
  Hoe kun je mensen om je heen helpen?
- p. 61-63 **Weet jij veel!** *Kinderen geven hun mening over vrijheid, oorlog en herdenken.*
- p. 64-65 **Vrijheid volgens Hensley Meulens**
  Internationaal honkballer Hensley Meulens vertelt wat vrijheid voor hem betekent.
- p. 66-67 **Hoe denken jullie over vrijheid?**
  Stellingen over vrijheid.
- p. 68-69 **Vragen over vrijheid** *Kinderen bespreken met elkaar verschillende vragen. Wat vinden zij belangrijk?*

- Kijk met de klas een filmpje van Het Klokhuis over mensenrechten. schooltv.nl/video/het-klokhuis-mensenrechten.
- Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog waren er in Europa 30 miljoen mensen op de vlucht. In 1951 wordt daarom het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR) opgericht door de Verenigde Naties. In 2019 waren wereldwijd bijna 80 miljoen mensen op de vlucht. Een plek vinden voor al deze vluchtelingen is een lastig probleem. Onder de vluchtelingen zijn veel kinderen. Praat met uw klas over redenen waarom mensen vluchten (oorlogen, economische omstandigheden).
- Bespreek met de kinderen de vragen die ook aan de kinderen in het artikel ‘Weet jij veel!’ zijn gesteld. Zijn de kinderen het met elkaar eens? Waarover zijn ze het oneens?
- Laat de kinderen hun verhalen die ze hebben gevonden met behulp van Vertel het door (p. 39) vastleggen op een filmpje of in een boekje. Zo gaan hun verhalen niet verloren. Vraag de kinderen ook waarom het belangrijk is om verhalen door te geven. Zijn ze het met elkaar eens?
- Het einde van de Tweede Wereldoorlog betekende ook het begin van het einde voor het koloniale rijk Nederland. De inwoners van Indonesië, Suriname en de Antillen waren in de oorlog los van het moederland, en dit legde de bodem voor onafhankelijkheidsbewegingen. Bekijk met de kinderen de kaart voorin het *Denkboek*.
- Praat met de kinderen over vrijheid. Waar denken zij aan bij dit woord? Laat de kinderen woordwolken maken en ga in op wat ze zeggen. Leg eventueel een link naar het einde van de slavernij.
- Gebruik Tien tips om een ander te helpen (p. 60) om met de klas een actie op te zetten om een ander te helpen.

VAN LEZEN NAAR DOEN

Wanneer de interesse van uw leerlingen voor de Tweede Wereldoorlog en het herdenken ervan is gewekt door het lezen van het *Caribisch Denkboek* kunt u ervoor kiezen om ook echt iets te gaan doen met het onderwerp. Laat de klas zelf een herdenking organiseren, of geef hen een rol bij een al bestaande herdenking.

Besteed enkele lessen aan dit onderwerp. Nodig iemand uit die vaak aanwezig is óf betrokken is bij de organisatie van de jaarlijkse 4 mei-herdenking en laat hem of haar vertellen over de herdenking op uw eiland. Of nodig iemand uit met herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, die kan vertellen waarom herdenken voor hem of haar belangrijk is. Deze verhalen zijn vaak indrukwekkend en geven het verleden een gezicht.

Herdenking organiseren

Nu de kinderen meer weten over de 4 mei-herdenking, kunnen ze de volgende stap zetten: een (deel van) een herdenking organiseren. De kinderen denken eerst na over *waarom* ze willen herdenken. Dit is een belangrijke stap. Waarom gaat herdenken niet alleen over het verleden, maar ook over nu? Waarom is het voor ons belangrijk om de geschiedenis niet te vergeten?

Rituelen

Vanuit deze motivatie kunnen ze bedenken welke rituelen ze uit willen voeren. Ze kunnen bijvoorbeeld de namen van de slachtoffers voorlezen, een zelfgemaakte rap voordragen of bloemen leggen. U kunt ervoor kiezen om een eigen herdenking te organiseren bij een oorlogsmonument of in de school, waarbij de kinderen van uw klas alles organiseren, van de uitnodiging tot het programma. Of sluit aan bij de organisatie van de lokale 4 mei-herdenking en geef de kinderen daarin een rol.

Leerlingen van de Pelikaanschool lezen een gedicht voor tijdens de herdenking op Bonaire.

VOOR LEERKRACHTEN

- Liesbeth van der Horst, *Wereldoorlog in de West. Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba* (Uitgeverij Verloren 2004).
- Jos Rozenburg, *De Antillen in de Tweede Wereldoorlog* (Uitgeverij U2pi B.V. 2014).
- Ted Schouten, *Boy Ecury. Een Antilliaanse jongen in het verzet* (Walburg Pers 2003).
- Junnes E. Sint Jago, *Wuiven vanaf de Waranda* (Gopher Publishers 2007).
- Marjan Brouwers en Jeanette Ditzhuizen, *Ren Janina ren! Tien jaar oud en op de vlucht voor de nazi's* (LM Publishers 2016).
- www.antillesatwar.com
- www.nationaalarchief.cw/geschiedenis
  - WO2 en de Cariben in 100 foto's
  - Guera na Kòrsou
  - George Maduro
  - de interneringskampen
- www.verzetsmuseum.org
  Onder het kopje WO2-info kunt u klikken op 'Koninkrijk der Nederlanden'. Onder 'Suriname, Antillen, Aruba' is vervolgens veel informatie te vinden over de Tweede Wereldoorlog in 'de West'.
- www.georgemaduro.com
- www.oorlogsgravenstichting.nl
  Hier kunt u in de zoekbalk een plaats intypen en krijgt u meer informatie over de slachtoffers die gevallen zijn in of afkomstig uit dat gebied.

VOOR LEERLINGEN

- tiny.cc/WOindewest
  Wereldoorlog in de West, film van het verzetsmuseum.
- www.oorloginblik.nl
  Zoek op trefwoorden: Juliana, Nederlandse Antillen. Kleurenfilm van het bezoek van prinses Juliana aan de Nederlandse Antillen van 26 februari tot 5 maart 1945.
- tiny.cc/RonnieMartina
  Ronnie Martina vertelt kinderen over George Maduro in Madurodam.
- www.schooltv.nl
  Op Schooltv zijn veel nuttige filmpjes te vinden over de Tweede Wereldoorlog. Kijk bijvoorbeeld naar het filmpje 'Oorlog overzee'.
- www.13indeoorlog.ntr.nl
  Een tv-serie over de Tweede Wereldoorlog vanuit de ogen van een kind.
- www.4en5mei.nl/onderwijs/jong-in-oorlog
  Mensen die als kind de oorlog meemaakten vertellen over hun ervaringen in korte filmpjes.

COLOFON

© UITGAVE
Nationaal Comité 4 en 5 mei
– Amsterdam 2021

PROJECTLEIDING EN EINDREDACTIE
Sarah Feirabend

REDACTIE EN ADVIES
Cristan van Emden en Julia Sarbo, Nationaal Comité 4 en 5 mei

CONCEPT, TEKST EN REDACTIE
Patsboem! educatief

GRAFISCH ONTWERP EN ILLUSTRATIES
Suzanne Hertogs en Anne de Laat (Ontwerphaven)

ILLUSTRATIES Karida van Bochove

RESEARCH EN ADVIES Stichting de Cultuur Kameleon, Saskia Luckmann

VERTALINGEN
Jacqueline van Zuijlen (Engelse vertaling), Chantal Cooper (Engelse correcties), Diana Domacassé-Lebacs (Papiamentu vertaling), Jeroen Heuvel (Papiamentu correcties), Desiree Correa (Papiamento vertaling), Lilian Semeleer (Papiamento correcties)

Nationaal Comité 4 en 5 mei
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
vfonds investeert in VREDE

Nationaal Comité
4 en 5 mei

@nationaalcomite4en5mei